

'O Christus, woord der eeuw

Een lied voor kerst, Epifanie en 'voor het

Het lied 'O Christus, woord der eeuwigheid' gaat over Christus of God als je naaste hebben. In de het Liedboek voor de kerken (1973) stond dit lied in de rubriek 'Kersttijd'. In het Liedboek - Zingen en bidden in huis en kerk (2013) kreeg het een plek in de rubriek 'Leven'. Wanneer we dit lied nader bekijken, ontdekken we inderdaad dat dit lied een bredere reikwijdte kent dan alleen de kerstperiode. Overigens duurt deze periode tot 2 februari. Dat is de datum waarop Maria-Lichtmis wordt gevierd, veertig dagen na kerst. Ook is het lied te zingen op Epifanie. Dat het nu in de rubriek 'Leven' staat, duidt erop dat de inhoud nog breder is dan genoemde perioden. En dat is waar, daarover gaat een korte toelichting bij de tekst. Jolanda Zwoferink verzorgde voor dit nummer de muziekbijlage en schreef een kleine partita. Een interview met haar completeert het drieluik liedbespreking-muziekbijlage-portret.

Zoals gebruikelijk omvat de liedbespreking een korte levensbeschrijving van de dichter en componist. Over dichter Ad den Besten is het nodige bekend; hij was immers een voor- aanstaand dichter en vertaler van Duitse liederen. Veel minder bekend is de componist van deze melodie: Wim Mennes. In mijn digitale zoektocht ontdekte ik in oude kranten steeds meer over de levensweg van Wim Mennes. Ik kwam in contact met zijn kinderen, en al snel ontsloot zich een ware stroom aan informatie. Die veroorzaakte dat ik niet om de muzikale voorouders van Wim Mennes heen kon en dat de levensbeschrijving van de componist uitvoeriger is dan die in andere liedbesprekingen.

De dichter

Adriaan Cornelis den Besten werd geboren op 11 maart 1923. Zijn vader was advocaat en procureur te Utrecht en verbond zich in 1929 met de jurist Hendrik Marsman. Deze Marsman was naast jurist ook dichter, essayist en prozaïst. Vanaf 1929 woonde Ad den Besten, vanwege die verbintenis, vier jaar met Marsman onder één dak. Wanneer zijn ouders in 1933 scheiden, worden hij en zijn jongere broer en zus door zijn moeder opgevoed. Zijn vader raakt in nationaal-socialistisch vaarwater en bekleedde vanaf 10 juli 1941 een jaar lang de functie van NSB-burgemeester van Apeldoorn, waar hij een anti-Duitse burgemeester opvolgde. In 1942 werd zijn vader door de nazi's als burgemeester van Apeldoorn ontslagen omdat hij weigerde de fietsen van joodse burgers te vorderen.

Als de Tweede Wereldoorlog begint is Den Besten zeventien jaar. Wanneer hij twintig is ontstaat er een gewetensconflict. Den Besten studeert dan theologie in zijn geboortestad Utrecht en alle studenten moeten van de Duitse bezetter een

zogenaamde loyaliteitsverklaring ondertekenen waarmee erkenning van het gezag van de bezetter wordt onderschreven. Den Besten twijfelt en weigert aanvankelijk dit document te tekenen, maar omwille van de veiligheid van zijn vader zet hij uiteindelijk toch zijn handtekening met als toevoeging 'voor zover in overeenstemming met mijn geloof in Jezus Christus'. De Duitsers accepteren deze toevoeging en stellen hem vrij van tewerkstelling in Duitsland. Wederom ontstaat er bij Den Besten een gewetensconflict omdat zijn studiegenoten die weigerden deze loyaliteitsverklaring te ondertekenen wel naar Duitsland zijn getransporteerd. Na een innerlijke strijd besluit Den Besten solidair te zijn met zijn studiegenoten en meldt hij zich vrijwillig aan. Van mei 1943 tot en met juli 1944 wordt hij in Duitsland tewerkgesteld. Deze periode is voor Den Besten van grote invloed op de rest van zijn leven.

Na de oorlog is hij van tot 1957 werkzaam bij uitgeverijmaatschappij Holland in Amsterdam waar hij functies vervulde als directie-assistent en literair adviseur. In 1957 ontdekt Den Besten dat hij niet voldoende bevrediging haalt uit het uitgeverijwerk. Hij besluit Duits te gaan studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Op ditzelfde moment is hij al als docent Duits werkzaam op middelbare scholen. Wanneer hij in 1967 zijn doctoraal afsluit, wordt hij docent aan het Duits seminarie van dezelfde universiteit. Hij besluit zijn carrière in de functie van wetenschappelijk hoofdmedewerker.

Den Besten werkte mee aan de psalmberijming van 1968 en het *Liedboek voor de kerken* (1973). Vanaf 1953 kwamen hij en Willem Barnard, Muus Jacobse, Jan Willem Schulte Nordholt en Jan Wit jaarlijks een aantal weken per jaar samen om te werken aan nieuwe psalmberijmingen. Samen noemden deze dichters zich graag 'het Landvolk' of 'de

'Eeuwigheid' - God als naaste 'Leven'

Landvolkdichters'. Na de totstandkoming van het *Liedboek voor de kerken* werkte Den Besten mee aan de bundels *Zingend Geloven* deel 1 en 2.¹

In 1983 promoveerde Den Besten op een proefschrift over achtergrond en auteurschap van het *Wilhelmus*. Zijn *magnum opus* is de vertaling van en toelichting op de gedichten van Friedrich Hölderlin. In 1988 verscheen een tweetalige editie. Dit werk werd een jaar later met de Martinus Nijhoffprijs bekroond.

De laatste jaren van zijn leven woonde Den Besten in een verzorgingshuis en in de loop van de tijd kwam meer en meer een sluier over zijn geest. Op 31 maart 2015 is Ad den Besten op 92-jarige leeftijd overleden.

In 2015 schreef Wim Kloppenburg een 'In Memoriam' bij het overlijden van Ad den Besten. Hieruit citeer ik de volgende alinea:

Ad den Besten was de laatste nog levende dichter van 'het Landvolk'. [...] Ze hebben intensief samengewerkt, ze vertonen een duidelijke verwantschap, maar ze hebben uiteraard ook eigen stijlkenmerken. Op welke manier onderscheidt Ad den Besten zich? Wat is karakteristiek voor zijn bijdrage aan het Liedboek? In de eerste plaats dragen zijn eigen liederen vaak sporen van zijn verzet tegen een vorm van vroomheid van 'degenen wie alleen de relatie tussen God en de ziel interesseert en die door de wereld en haar problemen nauwelijks worden geraakt', terwijl het de dichter nu juist gaat om het onlosmakelijke verband tussen de 'verborgen omgang' met de Eeuwige en de taak van de gelovige in deze wereld. Zo kan Den Besten enerzijds soms een piëtistische, bijna 'bevindelijke' toon aanslaan en anderzijds in scherpe bewoordingen het onrecht aanklagen en pijnlijke vragen stellen.²

Ik maak me sterk dat het aanklagen van onrecht een gevolg is van zijn gewetensconflicten en ervaringen in de Tweede Wereldoorlog. De piëtistische toon is wellicht terug te voeren op het feit dat Den Besten zoveel liederen van Paul Gerhardt heeft vertaald.³ Maar ook andere dichters werden door Den Besten in het Nederlands vertaald, met name uit de Duits-

lutherse traditie.

De tekst

In de bundel *Loflied voor tegenstem*, een bundel liedteksten⁴, draagt dit lied de titel 'Lied van de menswording Gods'. In dit lied komt de activiteit vanuit God.

1 O Christus, woord der eeuwigheid,
dat naar ons uitging in de tijd
en daad werd, mens van hoofd tot voeten,
wij danken U, God die Gij zijt,
dat Gij ons menselijk wilt ontmoeten.

In deze eerste strofe schetst Den Besten een tijdloos beeld dat hij vasthoudt tot in de laatste regel van de derde strofe. Dat doet me denken aan één van die andere Landvolkdichters, Willem Barnard (1920-2010), die ook zo'n tijdloos beeld kon schetsen. Den Bestens eigenheid manifesteert zich in verzet tegen de vorm van vroomheid zoals door Wim Kloppenburg in de uit het In memoriam geciteerde alinea wordt genoemd. Den Besten noemt hier zowel woord als daad. Christus komt tot ons in 'dabar', een Hebreeuws woord dat zowel 'woord' als 'daad' betekent. Hier is het meer dan alleen de relatie tussen God en de ziel. God komt tot ons als mens, in woord en daad. Deze menselijke ontmoeting duidt op God als naaste.

2 Hoe hadden wij U ooit verstaan,
waart Gij niet tot ons uitgegaan,
o levenswoord van den beginne?
Spreek, woord van vlees en bloed, ons aan,
o Christus, treed ons leven binnen.

De kern van deze strofe is: wanneer God niet tot ons was gekomen, hoe hadden wij hem dan ooit verstaan? Die vraag wordt beantwoord met de bede: spreek, woord van vlees en bloed ons aan, o Christus treedt ons leven binnen. Een link met de viering van het Heilig Avondmaal ligt hiermee voor de hand, want ook daar treedt Christus in vlees en bloed ons leven binnen.

3 Gij werd een mens, maar zonder eer,
die in de wereld geen verweer,
niets heerlijk had voor mensenogen.
Gij woord dat antwoord vraagt, o Heer,
geef dat wij U herkennen mogen.

In deze laatste strofe komt Christus tot ons als eerloos en weerloos mens. Hij wordt in doeken gewikkeld en in een kribbe gelegd, tussen het 'schorriemorrie'. Tussen het lage volk, midden in de samenleving. In de regel 'Gij woord dat antwoord vraagt' gaat het onder andere direct over liturgie. Want als wij 's zondags de dienst vieren verlangt God een antwoord op zijn Woord. Voor het eerst in dit lied wordt er activiteit van ons mensen gevraagd.

De titel van dit 'lied van de menswording Gods' laat zich achteraf, na het lezen (en zingen!) ook nog toelichten: in iedere strofe gaat het om de mens. Alhoewel in strofe 2 niet letterlijk zo benoemd, laat het 'woord van vlees en bloed' weinig aan fantasie over.

Wanneer te zingen?

Het meest voor de hand ligt het om dit lied te zingen op eerste kerstdag of op Epifaniën, het feest van de verschijning van de Heer Jezus Christus. De kerk leest al eeuwenlang op het Hoogfeest van de geboorte van de Heer de proloog uit het Johannesevangelie. Maarten Luther zegt over Johannes 1 dat dit het hoogste evangelie is, omdat hierin het grootste artikel van Christus' Godheid op zijn helderst wordt aangegeven. Op kerstmorgen 1527 preekte Luther: 'Je moet Christus vinden in de doeken. Had Hij geweten dat het beter was hem onder de engelen te zoeken, dan had Hij ons dat wel gezegd. Voor de ware vreugde moet je naar beneden, daar vind je dat kind dat je Schepper is en daar voor jou in de kribbe ligt.'⁵ God daalt af in onze wereld, en zo sluit dit lied sluit naadloos aan bij dit evangelie: 'het Woord is vlees geworden'.

Ad den Besten schreef in het Compendium: 'Een kerstlied, zeker, maar misschien meer nog een epifaniënlied, - het gaat daarin immers om de 'verschijning' van God op de aarde...'⁶

Laat ik het maar eens noemen: het is eigenlijk uitzonderlijk om een dienst te vieren waarin géén Maaltijd wordt gevierd. Het zou zo ordinair moeten zijn om het iedere zondag te vieren. Mocht dat niet lukken, dan in ieder geval (ook) op alle feestdagen. Op eerste kerstdag krijgen de twee slotregels zo gestalte bij de viering van de Tafel van de Heer. Ook op andere zondagen door het jaar kan dit lied bij het avondmaal

1. O Chris - tus, woord der eeu - wig - heid,
dat naar ons uit - ging in de tijd
en daad werd, mens van hoofd tot voe - ten,
wij dan - ken U, God die Gij zijt,
dat Gij ons mens - lijk wilt ont - moe - ten.

goed gezongen worden.

Het lied kan ook worden gezongen bij Lukas 10: 25-37, het verhaal over de barmhartige Samaritaan. Ook hierin gaat het immers over God als je naaste. Ds. Pieter Endedijk schrijft, ten slotte, op de website van het liedboekcompendium dat dit lied ook bij diaconale opdracht aan de orde is.⁷

De melodie

Op het eerste gezicht doet de melodie denken aan een van uit het Geneefs psalter, onder andere omdat de notenwaarden zich beperken tot twee waarden. De slotnoot van iedere regel vormt hierop de uitzondering. De melodie schrijdt grotendeels met secundetreden voort. Uitzondering daarop zijn de eerste vier noten van de melodie die, vanwege hun tertsafstand (drieklankbreking), direct toonsoortbepalend zijn. De melodische structuur is A-B-C-A-C. De tweede regel lijkt hierdoor op zichzelf te staan, maar is feitelijk een parallelle beweging van de derde (en ook laatste) regel.

Muziek goed en treffend onder woorden brengen is meestal lastig omdat de muziek, dat is de melodie en harmonie, haar verhaal zelf moet vertellen. Willem Vogel omschrijft het in het Compendium kort en bondig: deze goede en eenvoudige melodie mag vooral niet te braaf gaan klinken.

Zettingen

Voor de koor- en orgeluitgave bij het *Liedboek voor de kerken*⁸ (in de volksmond 'de groene bundel') componeerde Wim Mennes een orgelzetting -er staat immers geen tekst tussen de notenbalken- waarbij in de slotnoot van iedere regel geen ritmische beweging aanwezig is. Hierdoor bestaat de kans dat de lengte 'snevelt' en iedere volgende zin net te

vroeg of te laat zou kunnen worden ingezet. Voor het *Orgelboek bij de 491 gezangen*⁹ (in de volksmond ‘de blauwe bundel’) componeerde Mennes naast een voorspel en intonatie een zetting die minder ‘stijf’ aandoet, onder meer door het gebruik van doorgangsnooten in de slotnoot van iedere regel. Deze harmonisch rijkere zetting is overigens grotendeels gestoeld op die uit de groene bundel.

De redactie van het *Liedboek* (2013) nam in de begeleidingsbundel de zetting over uit de koor- en orgeluitgave. Voor de koorbundel bij het nieuwe Liedboek schreef Christiaan Winter een driestemmige koorzetting. Tenslotte breng ik graag de website <https://kerkliederwiki.nl/> onder de aandacht waarop bij de liederen verschillende zettingen en voorspelen te vinden zijn, waaronder ook van dit lied.

De componist Wim Mennes (1917-1996)

Willem Johannes Adriaan Mennes wordt op 23 maart 1917 in Amsterdam geboren als zoon van Johannes Abraham Mennes (1883-1942) en Everdina Johanna Cozijnsen (1883-1972). Hij was de tweede zoon in het gezin, dat zich na zijn geboorte nog zou uitbreiden met twee zussen. Zijn vader was werkzaam als accountant en zijn moeder deed, zoals toen te doen gebruikelijk, het huishouden. De genetische aanleg voor de muzikaliteit van Wim Mennes dient in de twee generaties vóór zijn vader gezocht te worden.

Overgrootvader

De overgrootvader van Wim Mennes, Abraham Johannes Mennes (1805-1877), was al werkzaam in de muziek. Hij werd op 25 september 1805 in de Nederduits Gereformeerde kerk in Doetinchem gedoopt. In 1823 meldde hij zich, op zeventienjarige leeftijd, vrijwillig aan bij het leger. Hij werd als pijper ingelijfd bij de dertiende afdeling van de Infanterie. Abraham Johannes bespeelde gedurende zijn militaire dienst-periode verschillende instrumenten; zo werd hij tamboer en hoornblazer. In de loop van de jaren steeg hij in rang en wanneer het muziekkorps van de afdeling Grenadiers, wat later de Koninklijke Militaire Kapel zou gaan heten, tot stand kwam werd Abraham Johannes hier korporaal-hoornblazer. Toen dit korps in 1830 in Brussel was, werd Abraham Johannes’ rechterhand door een kogel getroffen. In 1834 kreeg het muziekkorps als vaste standplaats ’s-Gravenhage. Binnen defensie worden verschillende korpsen gesaneerd, maar dat lot treft Abraham Johannes’ korps niet. Hij ontving het Metalen Kruis, een bronzen medaille en een zilveren medaille. In 1853 werd hij ‘uit sterkte gebracht’ vanwege ziekelijke hartkloppingen. In december 1853 verhuisde hij met zijn vrouw en kinderen naar Apeldoorn. In 1859, het jaar waarin zijn vrouw komt te overlijden, wordt hij parkwachter op het

Domein van Het Loo. Hij mocht daar ook wonen. Daar ontmoet hij zijn tweede vrouw. Samen met haar kreeg hij twaalf kinderen, waarvan de oudste Wilhelm Johannes is.

In deze periode ontstond in Apeldoorn de muziekvereniging ‘De Harmonie’, en Abraham Johannes werd als dirigent aangesteld. In juni 1868 liet koning Willem III weten dat hij dit plaatselijke muziekgezelschap graag wilde horen. In het paleis bracht men een aantal stukken ten gehore dat, tot groot genoegen, door de koninklijke familie werd aangehoord. De koning en de koningin hadden een aangenaam onderhoud met kapelmeester Mennes en wanneer de koninklijke familie de kapel een tijdje later weer hoorde spelen, schonken zij 1.000 gulden. In 1877 kwam Wilhelm Johannes Mennes op 71-jarige leeftijd te overlijden na een ‘langdurig en zeer smartelijk lijden’.

Grootvader

Wim Mennes’ grootvader Wilhelm Johannes Mennes (1861-1928) werd geboren op Het Loo te Apeldoorn waar, zoals we zagen, zijn dan 55-jarige vader als parkwachter werkt. Hier ontving hij eerst van zijn vader en later van Lambartus Hermanus Heebink in Zutphen muziekonderwijs. Na het overlijden van zijn vader verhuisde Wilhelm Johannes Mennes samen met zijn moeder –die dertig jaar jonger was dan zijn vader– en zes andere kinderen naar Doetinchem om daar op de Bewaarschool een inkomen te verdienen. In 1884 verhuisde het gezin naar Amsterdam. Inmiddels was Wilhelm Johannes al eerder uit Doetinchem vertrokken; de archieven geven aan dat hij in 1881 in Leiden in het huwelijk trad en er als sigarenhandelaar werkte. In 1884 verhuisde Wilhelm Johannes met zijn vrouw en twee kinderen eveneens naar Amsterdam. Zij betrokken een huis in de Tuinstraat. Uit dit huwelijk zouden nog zes kinderen volgen.

In Amsterdam werd Wilhelm Johannes Mennes bekend vanwege zijn actieve rol in het muziekleven. Hij nam les bij Eelke Mobach, die toen net organist was geworden van de Oude Kerk, en bij Jacob Kwast, de organist van de Amstelkerk. Als dirigent leidde Wilhelm Johannes de koren ‘Halleluja’ en ‘Sursum Corda’.

Deze koren leken hem te inspireren tot componeren. In 1892 verscheen van zijn hand *Van Bethlehem naar den Olijfberg* met als ondertitel ‘Acht liederen, gedicht en gecomponeerd door W.J. Mennes, Muziekmeester en Directeur van de Amsterdamsche zangkoren: Halleluja’. In 1910 verscheen als opus 6 *De Wederkomst van den koning der Eere. Een lied voor gemengd koor, solo, piano of orgel*. Aan deze titel was toegevoegd: *Tekst en muziek door W.J. Mennes, Muziekleraar en directeur van het Christelijk gemend koor ‘Sursum Corda’ te Amsterdam*.

Ook de instrumenten piano en orgel hebben de aandacht van Mennes. In 1905 verschijnt zijn *Sonate voor piano of orgel* en enige tijd later *Handleiding bij het bespelen van het Amerikaansch orgel* en *Nieuwste methode voor het pianospel*.

Wilhelm Johannes Mennes ontwikkelde ook attributen die de techniek van het piano- en orgelspel moeten verbeteren. In 1900 kreeg hij patent op een armband die door middel van een getwiste band met een enkele slag om de pols steun aan de hand moet geven. In 1906 volgde zijn tweede vinding waarop hij patent kreeg: de Mennes-tang. Het is een vinger-

De Mennes-tang. In het Pianolamuseum in Amsterdam is een exemplaar te bezichtigen (en uit te proberen...)

rek-tang, compleet geleverd met gebruiksaanwijzing. 'Voor allen die het clavier-, orgel- of vioolspel beoefenen, voor allen die de schrijfmachine of het telegraaf toestel bedienen, is mijne vingerrektang on-

ontbeerlijk', aldus Mennes. Bekende musici bevalen de tang aan, waarbij één schreef: 'Men late zich niet afschrikken door het uiterlijk van een folterwerktuig'.

Wilhelm Johannes Mennes overleed in Amsterdam op de leeftijd van 66 jaar.

Vader

Tot zover de het muzikale leven van Wim Mennes' groot- en overgrootvader. Van zijn vader ondervond Wim Mennes geen steun bij zijn keuze voor een muzikale carrière. Hij had immers meegemaakt hoe het was om als kind in armoede te moeten opgroeien met een vader die zich in de muziek maar moeilijk staande kon houden. Tegen Wim was zijn vader duidelijk: 'Er is geen droog brood mee te verdienen' was zijn vernietigende oordeel. Ook de uitspraak 'Ik koop nog liever een melkboerwinkeltje voor je' was weinig motiverend.

Eén van Wim Mennes' kinderen schreef me: 'Het was louter passie en innerlijke drang dat onze vader piano en orgel is gaan studeren en hij hierin uitblonk. Muziek beheerste zijn leven, ondanks dat hij hard heeft moeten vechten om zijn weg te kunnen gaan. [...] Tegen alle negatieve waarschuwingen in is Wim toch zeer gedreven zijn eigen weg gegaan. Helaas heeft zijn vader zijn succesvolle carrière niet mee mogen maken: hij stierf al in 1942.'

Wat Wim Mennes' vader ook niet meer kon meemaken was dat zijn zoon trouwde met Cornelia Emma van der Vlies.

Zij hadden elkaar leren kennen op een muziekcursus en traden in 1943 in het huwelijk. Ook zij was muzikaal; ze gaf piano- en blokfluitles. Uit het huwelijk van Wim Mennes en Cornelia Emma van der Vlies werden zes kinderen geboren, waarvan twee als professioneel musicus door het leven zijn gegaan.

Wim Mennes: organist

Wie zijn eerste orgeldocent was, is niet bekend. Wel is bekend dat Wim Mennes in 1941 als leerling van Anton van der Horst zijn hoofdvakdiploma Orgel aan het Amsterdamsch Conservatorium behaalde. Een krantenberichtje vermeldt dat hij tegelijkertijd met Herman Blekkenhorst (1914-2008) afgestudeerde. Een eerste aankondiging van Wim Mennes in de krant dateert uit 1940, toen hij bij een optreden met Blekkenhorst, sinds 1938 dirigent van het Paulus Kerkkoor, in de dan nieuwe Pauluskerk in Nieuwer Amstel-Noord

1. PRAELUDIUM EN FUGA..... A. Kerckhoven
2. O, HOOFD BEDEKT MET WONDEN..... D. Buxtehude
3. TOCCATA F DUR..... J. S. Bach
4. GAVOTTE..... J. H. Fiocco
5. CHORAL II, B MINEUR..... C. Franck
6. a. O, HEILAND REISS DIE HIMMEL AUF..... Sigfr. Walther Müller
b. WIE SOLL ICH DICH EMPFANGEN..... Ernst Pepping
7. CHORAL VARIÉ SUR LE THÈME DU
„VENI CREATOR SPIRITUS“..... Maurice Durufé

BIJ DEN UITGANG COLLECTE VOOR HET ORGELFONDS.

Een foto van het orgel is bij den ingang opgehangen. Deze foto is tegen betaling van f 1.— verkrijgbaar. Bestellingen kunnen op daarvoor bestemde formulieren worden gedaan. Deze formulieren kunt U laten liggen. De foto's worden thuisbezorgd.

VOLGENDE ORGELBESPELING, DINSDAG 1 JUNI door:
JAN WIJKHUIZEN

(v.5.) K 243

Concertprogramma uit 1943. Uit collectie Jeroen de Haan

(Amstelveen) de koorbegeleiding voor zijn rekening neemt. Naast orgel studeerde Mennes ook, als bijvak, piano. Met deze diploma's vestigde hij zich als 'Leeraar Orgel en Piano' aan de R. Vinkeleskade 4 hs in Amsterdam. In het dagblad 'De Standaard'¹⁰ plaatste Mennes in de periode januari 1942 t/m september 1944 met regelmaat een advertentie. Net als op zijn naambord aan huis wordt daarin ook vermeld dat bij hem theoretische vakken gevolgd kunnen worden. Zijn latere advertenties vermelden ook zijn functie als organist van de gereformeerde Raphaëlpleinkerk in Amsterdam, en de mogelijkheid bij hem een examenopleiding te volgen. De functie als organist van deze kerk, achteraf zijn langst beklede organistenpost, vervulde hij van 1941 tot 1956. In de periode 1956-1961 was hij organist in de gereformeerde Woestduinkerk, waar hij op 9 februari 1957 de ingebruikname van het Flentrop-orgel verzorgde.

Als organist was Mennes vooral in de omgeving van Amsterdam werkzaam. Hij verzorgde orgelconcerten, werkte als organist mee aan koorbegeleidingen en speelde diensten bij de Alledag-kerk. De verschillende programma's van orgelconcerten schetsen een beeld van een veelzijdig musicus. In december 1948 was er een korte orgelbespeeling op de radio met de titel 'Organisten spelen eigen werken'. Vanuit de Raphaëlpleinkerk werden enkele koraalbewerkingen van zijn hand de ether ingestuurd. Het is overigens opvallend hoe vaak Mennes in het begin van zijn carrière op de radio te horen is, als concerterend organist of als koorbegeleider, maar ook als dirigent van verschillende koren.

Afgaande op berichten in vele oude kranten die via internet beschikbaar zijn, bleef Mennes tot ca. 1957 orgelconcerten en orgelbespeelingen op de radio verzorgen. Na die periode namen deze drastisch in aantal af. Overigens was hij in de periode 1940 tot eind jaren vijftig ook als koordirigent werkzaam in onder andere Amsterdam, Hilversum, Hoorn en Wormerveer.

Onderwijs

Dat de orgelbespeelingen in aantal afnamen is in het licht van zijn studie en privéleven goed te begrijpen. Inmiddels waren er kinderen in het gezin gekomen en studeerde Mennes aan het Utrechts conservatorium schoolmuziek, een studierichting die toen net nieuw was. In de zomer van 1957 behaalde hij zijn Schoolmuziekdiploma. Dit vak was hem niet vreemd; al van 1942 tot 1944 werkte hij aan de Amsterdamse Volksmuziekschool. Willem Gehrels had een lesmethode voor muziekonderwijs ontwikkeld en juist op dié muziekschool werd deze voor het eerst uitgetoetst. Op het gebied van de muzikale vorming van kinderen deed Gehrels baanbrekend werk. In deze omgeving werkte Mennes al geruime voordat hij in Utrecht zijn studie begon.

Van 1947-1955 was hij als muzikleraar en dirigent verbonden aan het Instituut Schreuder, een particuliere, lagere school in Amsterdam. Met het kinderkoor (ook wel zangklas genoemd) van dit Instituut kwam hij menigmaal op de radio, waarbij hij in voorkomende gevallen de begeleiding meestal door zijn goede vriend Klaas Bartlema (1918-1997) liet verzorgen. In juli 1948 won Mennes met de zangklas een prijs tijdens de NCRV-radiocompetitie voor schoolkoren. Dat het muziekonderwijs van Instituut Schreuder in deze jaren op een hoog peil stond, blijkt uit het feit dat de oudere schooljongens meewerkten aan de jaarlijkse uitvoering van Bachs Mattheüs-passie in het Concertgebouw. Vanaf 1954 werd Mennes muziekdocent aan de Pedagogische Academie in Doetinchem en een jaar later kwam daar de functie bij van muziekdocent aan de Hervormde Kweekschool in Zwolle. Eveneens betrok hij de functie van muziekdocent 'kerkmuzikale vorming' aan de Theologische Hogeschool in Kampen.

Na 1961

In 1961 verhuisde het gezin van Amsterdam naar Hattem. Reden hiervoor was dat Mennes, inmiddels 44 jaar oud, aan de Zwolse Kweekschool een vaste aanstelling kreeg. Overigens was hij aan dit instituut toen al enkele jaren werkzaam.

Als cantor-organist vond hij een baan in de gereformeerde Andreaskerk. Al snel na zijn aanstelling richtte hij een cantorij op. In deze kerkelijke gemeente bleef hij tot 1971 werkzaam.

In 1971 kreeg Mennes een hartinfarct en raakte in een enorme emotionele crisis. Eenmaal uit het ziekenhuis ontslagen trad zijn herstel in, maar kort hierna werd de echtscheiding in gang gezet. Wim Mennes verhuisde naar Zwolle. Omwille van zijn gezondheid stopte Mennes, nog maar 54 jaar oud, met al zijn werkzaamheden. Eenmaal in deze plaats wonend leerde Mennes een andere vrouw kennen waarmee hij enkele jaren later in het huwelijk trad. Samen met haar verhuisde hij naar een buitengebied in Noordwolde. Samen genoten zij daar van de rust en de landelijke omgeving. Dat deed hem goed, en hij pakte weer enkele muzikale activiteiten op. Hij werd dirigent-organist van de rooms-katholieke kerk in Heerenveen. Daarnaast trad hij buiten de kerkelijke muren vooral op als (begeleidend) pianist.

Zijn zwakke gezondheid blijft echter parten spelen, en hij werd getroffen door een aantal hersenaandoeningen als gevolg van zuurstoftekort in zijn hersenen. Op een gegeven moment verhuisde het echtpaar Mennes naar Lelystad waar zij gingen wonen in de buurt van 'Sidhadorp', een meditatie-wijk in Flevoland. Deze keuze is een logische stap; inmiddels waren ze allebei geïnteresseerd geraakt in spirituele ontwikkeling en transcendente meditatie.

Op 12 januari 1996 overleed Wim Mennes op 78-jarige leeftijd aan een herseninfarct. Zijn laatste rustplaats heeft hij gevonden in het familiegraf op begraafplaats Zorgvlied in Amsterdam.

Het schoolkoor van Instituut Schreuder o.l.v. Wim Mennes 1948.
Bron: *Honderd en één jaar Instituut Schreuder* (VU Amsterdam 1998)

Oeuvre

Binnen kerkelijk Nederland is Wim Mennes vooral bekend vanwege zijn melodie bij 'O Christus, woord der eeuwigheid'. Behalve dit Gezang 151 in het *Liedboek voor de kerken* staat bij Gezang 55 in dezelfde bundel ook een melodie van Mennes. Maar Mennes schreef meer. Een greep uit zijn totale oeuvre levert de volgende werkenlijst op:

- *De Banier van het Beginsel*, harmonisaties bij dertien liederen voor vierstemmig gemengd koor (1948)
- *Nog is de staldeur open*, een bundel kerstliederen waaraan Mennes meewerkte (1972)
- *Thema met variaties voor carillon*, opgedragen aan Mar Bruynzeel (1980)
- *Bonifatiusmis* voor gemengd koor, gemeente en orgel, op

Wim Mennes aan de speeltafel van het Schnitger-orgel in de Grote kerk Zwolle. Ongedateerde foto uit de privécollectie van familie Mennes

Nederlandse tekst. Geschreven voor het koor van de parodie van de Heilige Geest te Heerenveen (1984).

· *Wat in gelok*, 12 liederen op Friese teksten van Eppie Dam,

Oosterhuis, Wim Pendrecht, Dick Pruiksma, Annema Raven, Jan Willem Schulte Nordholt, Gabriel Smit en Jan Wit. •

Margryt Poortstra en Folkert Verbeek (1990)

· *Hertslach*, een bundel liederen in het Fries met enkele bijdragen van Mennes (2018)

· Meerstemmige zettingen van kinderliedjes

· Composities op Latijnse teksten (grotendeels gecomponeerd in de periode 1981-1985)

· Composities op Engelse teksten

· Meerstemmige liedzettingen op teksten van Henk Abma, Willem Barnard, Nel Benschop, Ad den Besten, Henk Jongerius, Huub

Zoals ik in mijn inleiding schreef, was er tot nu toe niet veel bekend over de muzikale activiteiten van Wim Mennes. Ik dank de kinderen van Wim Mennes hartelijk voor de aangeleverde gegevens en het prettige contact.

¹*Zingend Geloven, Bijdragen tot de ontwikkeling van het nieuwe kerklied*, deel 1 (1981) en deel 2 (1983). In totaal zouden er acht delen verschijnen, het laatste in 2004.

²'In memoriam Ad den Besten (1923-2015)', in *Muziek & Liturgie*, Jaargang 84, nr. 3 (juni 2015), pag. 38 e.v.

³Het *Liedboek voor de kerken* (1973) telt dertien liederen van Paul Gerhardt, waarvan acht vertaald door Den Besten.

⁴*Loflied voor tegenstem*. Het Wereldvenster, Baarn 1965

⁵Prof. dr. J.P. Boendermaker (in lutherse kring respectvol Joop genoemd) stuurde met kerst altijd een 'kerstgroet' rond aan zijn theologenvrienden. In de kerstgroet van 2016 nam hij een stuk op uit de preek van Luther van Kerstmorgen 1527 in de Stadtkirche te Wittenberg. Bron: Kooiman-Boendermaker-Luther Stichting, december 2018, Nieuwsbrief 3.

⁶*Een Compendium van achtergrondinformatie bij de 491 gezangen uit het Liedboek voor de Kerken*, 1978, pag. 405

⁷https://www.liedboekcompendium.nl/lied/826-o-christus-woord-der-eeuwigheid-7_8_6

⁸*Liedboek voor de kerken - koor- en orgeluitgave*, Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, 's Gravenhage, 1973

⁹*Orgelboek bij de 491 gezangen*, Uitgeverij Boekencentrum B.V., 's Gravenhage, 1985

¹⁰*De Standaard* was een antirevolutionair dagblad, dat in Nederland verscheen van 1872 tot 1944. Oprichter en eerste hoofdredacteur was Abraham Kuyper, de man die ook bijdroeg aan de vorming van de Gereformeerde Kerk (Synodaal) in Nederland.